

szorulása, egyetlen nemzetközi nyelv előretörése kíséri. Az államok elhalnak, helyükbe a világtársadalom nemzetközi szervezete lép. Így a szocialista nemzet elemei fokozatosan elenyésznek, eltűnik, mert a fejlődés meghaladta, a szocialista hazafiasság. Maga a proletár nemzetköziség is, mely az osztályharc eszköze volt, átalakul, helyét elfoglalja a kommunista világtársadalomhoz való tartozás tudata. Más világ lesz ez, amelyet ma még csak nagy körvonalalaiban tudunk elképzelni. De ennek a világnak a megteremtése ma még távoli feladat. Ma a kötelességünk az, hogy fejlesszük a szocialista nemzeti öntudatot – a szocialista hazafiasságot és a proletár nemzetköziséget, teljesítsük azt a feladatot, amelyet az egymást követő nemzedékek végtelen sorában az idő nekünk kijelölt.

***

A Párizsi Kommün

(részlet)

(A marxizmus szövetségi politikája, 1848–1889. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1967, 236–241.)

[...]

Hogyan kell értékelni a Párizsi Kommünt az osztályharc története szempontjából? A Kommünt már az egykorúak is eltérően ítélték meg. Thiers és monarchista nemzetgyűlése éppúgy kommunista felkelésnek tartotta, mint ahogy a Központi Bizottság kiáltványai proletárforradalomnak tekintették. De a burzsoázia egyes körei közvetíteni igyekeztek a Kommün és a magát köztársaságinak nevező kormány között. Hogyan lehetséges az, hogy a burzsoá csoportok békét közvetítsenek a proletár forradalom és a burzsoá kormány között? [...]

Ismeretes, hogy Marx „A polgárháború Franciaországban” című munkában fejtette ki véleményét a Kommünről. Kevésbé szokták számon tartani e mű keletkezésének körülményeit. A munka az Internacionálé Főtanácsa számára készült, és Marx 1871. május 30-án, két nappal a Kommün bukása után olvasta fel a Főtanács előtt, amikor még roptak a kivégző osztagok fegyverei. Maga Párizs ostromlott, blokád alatt álló város volt. Ez nem zárta ki teljesen Párizs és a külvilág érintkezését. Marx hozzájutott párizsi újságokhoz, sőt levelezésben állott a Kommün egyes tagjaival. De természetes, hogy az adott körülmények között a május 30-án befejezett munka nem alapulhatott a Kommün történetének részletes és pontos ismeretén. Egyébként lényege sze-

rint sem történeti vagy elméleti munkának készült, hanem az volt a célja, hogy kifejezze az Internacionálé szolidaritását az imént elbukott Kommünnel. Marx éleslátását és tudományos érzékét dicséri, hogy a Kommün szociális lényegét a sok gátló tényező mellett is helyesen ragadta meg.

Marx a Kommünt lényegileg a munkásosztály politikai hatalma kifejezésének, a munkásosztály kormányának tartotta, amelyhez a kispolgárság is csatlakozott. (Marx a kispolgárság csatlakozását azzal magyarázta, hogy a császárság korában tönkrement, viszont a Kommün munkáskormányára három évi moratóriumot adott váltóadóságaira.) Megállapította, hogy a Kommün tagjainak többsége munkásokból vagy a munkásosztály elismert képviselőiből állott, de emellett a Kommünben szerepet játszottak a régi, időszerűtlenné vált forradalmak képviselői is. A Kommün célja Marx szerint a kisajátítók kisajátítása, a kommunizmus volt. Ennek a célnak a megvalósítását az előbb említett (kispolgári) elemek közül telhetőleg akadályozták ugyan, de a munkásosztály, ha erre ideje lett volna, előbb-utóbb megszabadult volna tőlük.

A Kommün tagjainak többsége – nem a diktatúra kérdésében kialakult „többség”, hanem egyáltalában a tagok többsége – valóban a munkásosztály szocialista törekvéseit képviselte. Ez határozottan megállapítható, ha az úgynevezett „kisebbséghez”, amely szocialistákból állott, hozzászámítjuk a „többségben” helyet foglaló blanquistákat és egyéb szocialista elemeket. (A Kommünnek mintegy 30–40 tagja tartozott az I. Internacionálé kötelékébe.) Az is kétségtelen, hogy a Kommünben vezető szerepet a kommunista blanquisták játszották, s hogy a Kommün elsősorban a munkásosztályra támaszkodott. [...]

De a Kommün közvetlen célja, mint ez a francia néphez intézett nyilatkozatából is kitűnik, a demokratikus köztársaság megvédése és a községi szabadságok kivívása, egy meghatározott politikai forma biztosítása volt. A nagyüzemek kisajátítására irányuló javaslatot a Kommün elvetette.

Demokratikus köztársaság és községi szabadság, egyelőre szocializmus nélkül: ez a demokratikus forradalmat jelenti, mint átmeneti szakaszt a szocialista forradalom felé. Ennek megfelelően a Kommünt úgy lehet felfogni, mint a munkásosztály és a kispolgárság átmeneti szövetségét a demokratikus forradalom megvalósítására. Ezt a szövetséget a munkásosztály vezette, amely a forradalom fő ereje volt, közelebről pedig a blanquisták. Az utóbbiak egyenesen hivatottak voltak erre, mert – mint a permanens vagy szakaszos forradalom hívei – elkülönítették egymástól a demokratikus politikai forradalom és a szocialista gazdasági forradalom szakaszát.

A Kommün tehát valóban munkáskormány volt, melynek célja a kommunizmus megvalósítása volt. De a munkáskormány célja megvalósításában nem jutott el a proletárdiktatúráig, nem jutott tovább a demokratikus forradalomnál, s ezért a Kommün konkrétan meghatá-

rozása: a munkásosztály és a kispolgárság demokratikus diktatúrája a munkásosztály vezetése alatt. A Kommúnnek ez a demokratikus tartalma tette lehetővé, hogy egyes burzsoá csoportok közvetítsenek a reakciós nemzetgyűlés és a Kommün között. Ha a demokratikus forradalom győzött volna, bekövetkezett volna az, amit Marx is előre látott. A forradalom szocialista szakaszában a kispolgárság vagy annak egy része, nem is beszélve az egész burzsoáziáról, szembefordult volna a munkásosztállyal.

És a parasztság? Milyen magatartást tanúsított volna a parasztság a Kommúnnel szemben, ha az utóbbi áttöri a katonai blokádot és megismerteti programját a parasztsággal? Marx ezt a kérdést a szocialista Kommün szempontjából tette fel, és a „Polgárháború” előszavában arra az álláspontra jutott a francia parasztság tekintetében, amelyet Engels egy évvel korábban „A német parasztháború” előszavában a német parasztsággal kapcsolatban fejtett ki. A szocialista munkásosztály megnyerheti szövetségesének a magántulajdonosi álláspontot levő parasztságot is. A Kommün olcsó kormányzatot és falusi önkormányzatot ígért a parasztságnak, amelyek megszabadították volna ezt az állami közegek vérszopó és brutális uralmától. A Kommün, mondja Marx, egyedül ezzel megnyerte volna magának a parasztságot, nem is beszélve a jelzalogadóságról, amelynek kérdését a parasztok javára egyedül a Kommün oldhatta volna meg. [...]

A „Polgárháború”-ban Marx a nemzeti kérdést is érintette. Megálla-pította, hogy az osztályuralom nemzeti egyenruhája vagy áruhája lehullott, amikor Thiers Bismarcktól, „az ellenségtől” kért és kapott hadsereget a szabadon bocsátott francia hadifoglyok alakjában a francia proletariátus lemészárlására. De az osztályuralom nemzetközi jellegével szemben, mondja Marx, a francia munkásosztály is tanúságot tett nemzetköziségéről, amikor, megszabadulva nacionalista érzéseitől, ledöntötte a nemzeti háború szélhámoságát leplező háborús dicsőség jelképét, a Vendôme-oszlopot.

A Kommünt Marx a végre felfedezett politikai formának nevezte, amely mellett a munka gazdasági felszabadulása végbemehet. Ez a politikai forma, mint Marx kifejti, az elnyomó bürokratikus-militarista államgépezet lerombolása, az osztályuralmat szolgáló központosított államhatalom megsemmisítése útján keletkezett.

Miben állott ez a forma? A kérdésnek, a történeti összefüggéseket tekintve, két oldala van. Először is a „kommunális alkotmányról” van szó, a nemzeti szervezetről mint autonóm kommunök föderációjáról, amely a központosított államhatalom helyébe lép. A nemzeti szervezet föderális felépítése, melynek elméleti elgondolása közvetlenül az anarchista Proudhontól származott, nem tartozik a Kommün lényegéhez. Esetleges történeti körülményeknek kell betudni, hogy a Kommün magáévá tette ezt az elképzelést, azoknak a viszonyoknak, amelyek között a párizsi munkásosztálynak akkor harcolnia kellett. Így nem is

szolgálhat mintaképpül az osztályharcos munkásmozgalomban. (Marx a kommünök föderációjával, amely az állam helyébe lép, ezzel a proudhoni gondolattal gúnyosan foglalkozott abban a levélben, amelyet Engelsnek 1866. június 20-án írt.)

Az előbbtől meg kell különböztetni a kérdés másik oldalát. Itt arról van szó, hogy a Kommün a bürokratikus-militarista szervezet helyett következetesen demokratikus szervezetet létesített, illetve ilyen szervezet létesítésére törekedett. A bürokratikus munkamegosztás helyett, amelynek fejlettebb formájánál a parlament gyakorolja a törvényhozó, és a kormány a saját szerveivel a végrehajtó hatalmat, a Kommün egyesítette a törvényhozás a végrehajtás funkcióit, amikor az egyes ügyágazatok igazgatását és a kerületi igazgatást a Kommün törvényhozó tagjaira bízta. [...] Megszüntette az állandó hadsereget, és a helyébe a nemzetországban felfegyverzett népet állította. [...] Végül kimondta, hogy valamennyi közhivatalnok, kivétel nélkül, hatósági kinevezés helyett, népi, az általános választójogon alapuló választás útján nyeri el tisztségét, választóinak felelős, és általuk bármikor elmozdítható. Az utóbbi elvet a Kommün ugyan nem vitte teljes mértékben keresztül. De kétségtelen, hogy itt is a demokratikus elvek következetes megvalósítására törekedett. Az a „végre felfedezett politikai forma” tehát, amelynek megvalósítására a Kommün a bürokratikus-militarista államgépezet lerombolásával törekedett, nem más, mint a társadalom következetesen demokratikus közszervezete vagy – Lenin kifejezésével – a proletárdiktatúra.

„A polgárháború Franciaországban” 1891-es kiadásához írt előszavában Engels a Párizsi Kommünt proletárdiktatúrának nevezte. (Ezt a meghatározást Lenin is átvette.) Ez ellentétben áll Marx felfogásával, aki a „Polgárháború”-ban a Kommün „munkáskormányáról” beszél, és sehol sem mondja a Kommünt proletárdiktatúrának. A munkáskormány nem azonos a proletárdiktatúrával. Marx egyik, 1971 őszén tartott beszédében, amelyben éppen a Kommünrel foglalkozott, a proletárdiktatúra fogalmát összekapcsolta a munkaeszközök kollektív tulajdonával. A Kommün nem kollektivizálta a munkaeszközöket, sőt ezt kifejezetten elutasította, tehát Marx szerint nem is volt proletárdiktatúra.